

Тема уроку: Початок Другої світової війни

Стікер 5. Польські полонені

Доля польських полонених 1939–1940 рр.

У вересні 1939 р. Червона армія окупувала східну частину Польщі. У радянський полон потрапило 240-250 тис. польських солдатів і офіцерів, прикордонників, службовців поліції, жандармерії, тюремної варти та інших. Не маючи змоги утримувати величезну кількість бранців, радянське командування відразу після роззброєння відпустило на початку жовтня 1939 р. половину з них додому. Решту Червона армія передала у 8 спеціально створених таборів військовополонених НКВС СРСР (Осташковський, Юхновський, Козельський, Путивльський, Козельщанський, Старобельський, Южський та Оранський). Від 19 вересня 1939 р. вони підпорядковувалися Управлінню у справах військовополонених та інтернованих при НКВС на чолі з майором П. Сопрунком. Частину військовополонених (40 тис.) із територій, окупованих німцями, за домовленістю про обмін полоненими передали Німеччині. Третій Рейх взамін передав Радянському Союзу захоплених у полон німецькими військами польських військовослужбовців – українців і білорусів, мешканців території, які відійшли до СРСР.

У радянському полоні залишилося близько 25 тис. польських рядових і унтер-офіцерів, яких зосередили у двох таборах військовополонених – Старобельському у Ворошиловградській (тепер Луганській) області та Козельському в Смоленській (тепер Калузька) області, а також прикордонників, поліцейських, жандармів, службовців тюремної варти та інших (бл. 6,5 тис.), яких зібрали в Осташковському таборі в Калінінській (тепер Тверській) області.

5 березня 1940 р. Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення про розстріл "14 700 польських офіцерів, чиновників, поміщиків, поліцейських, розвідників, жандармів, осадників і тюремників, які перебувають у таборах для військовополонених", а також 11 000 заарештованих, які перебували у в'язницях західних областей України та Білорусі, "членів різних контрреволюційних шпигунських і диверсійних організацій, колишніх поміщиків, фабрикантів, колишніх польських офіцерів, чиновників і перебіжчиків". Основою для рішення Політбюро стала записка наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії в ЦК ВКП(б) Й. Сталіну, в якій розстріл перерахованих категорій польських полонених і в'язнів було запропоновано, "виходячи з того, що всі вони є закоренілими, невинуватими ворогами радянської влади". В історії цей злочин радянського режиму відомий як катинський розстріл.

Страта польських військовополонених і в'язнів, які належали до категорій, перелічених у рішенні Політбюро ЦК ВКП(б) від 5 березня 1940 р., відбулася у квітні-травні 1940 р. Усіх в'язнів Козельського, Осташковського і Старобельського таборів військовополонених (окрім 395 осіб) відправили етапами приблизно по 100 осіб у розпорядження управлінь НКВС у Смоленській, Калінінській і Харківській областях відповідно, які проводили розстріли після прибуття етапів. Перший транспорт із польськими військовополоненими вирушив на розстріл 3 квітня 1940 р. із Козелецького табору до Катинського лісу під Смоленськом. У подальшому з цього табору до 12 травня вивозили полонених у групах по 50-344 осіб. Для знищення ув'язнених Осташковського табору приготували Калінінську в'язницю, заздалегідь звільнену від інших ув'язнених. Одночасно неподалік від Калініна, у селищі Медноє, екскаваторами вирили кілька величезних ям. Такі ж ями викопали й поруч із Катинню, неподалік Смоленська. Жертвам повідомляли, що їх готують до відправлення на Батьківщину.

Після розстрілів у Москву відправили телеграму: «Операція по разгрузке лагерей закончена». Загалом у трьох таборах було знищено 14 552 осіб. 395 бранців перевели до іншого табору у Павлицевому Бору, а потім до Грязовця Вологодської області, внаслідок чого вони уцілили. Наприкінці серпня 1941 р. їх передали для формування Польської армії в СРСР. Ще кілька десятків полонених відправили до в'язниць і таборів. Доля деяких із них досі не встановлена.

Паралельно тривали розстріли в'язнів у тюрмах західних областей України та Білорусі. Загалом тут було знищено 7 305 осіб, з них бл. 500 було страчено у Харкові, не менше ніж 2 тис. – у Києві та поховані у Биківні. Кількість розстріляних у Херсоні та інших містах України досі не встановлена, а їхні могли не знайдені.

13 квітня 1940 р., після початку розстрілів польських військовополонених і в'язнів, НКВС депортувало на поселення в Казахстан їхніх сімей (а також сімей інших репресованих), що мешкали в західних областях УРСР і БРСР.